

## ASPEKTI

LUDWIG JEDLICKA

### AUSTRIJA OD 1918 — 1938.

Čarkim manifestom od 16. listopada 1918. godine prenesen je na nacionalna vijeća pojedinih naroda zadatak za novo izgrađivanje dijelova države.\* 21. listopada sastali su se članovi nekadašnjeg austrijskog državnog vijeća njemačkog jezičnog područja, koji su na temelju izbora godine 1911. bili izabrani u Donjoaustrijskom zemaljskom domu u Beču kao Provizorna narodna skupština za Njemačku — Austriju: 102 njemačka nacionalista, 72 kršćanska socijalista, 42 socijal-demokrata. Predsjedništvo se sastojalo od dr Dinghofera (njemački nacionalist), Jodoka Finka (kršćanski socijalist) i Karla Seitza (socijal-demokrat).

U prvom proglasu njemačko-austrijskom narodu objavljeno je uspostavljanje vlastite države koja je trebala obuhvatiti sva područja monarhije naseljena stanovnicima njemačkog govornog jezika, a predviđen je i prilaz moru. Bili su također spremni da s ostalim narodnostima sklope federaciju. Posljednja carska vlada, imenovana 27. listopada pod vodstvom prof. univ. dr Heinricha Lammascha, kojoj je pripadao i Ignaz Seipel, kao ministar socijalnih poslova, mogla je samo početi likvidirati državu, a na njezinu posebnu mirovnu ponudu, uručenu istoga dana, Antanta više nije odgovorila.

28. listopada proglašena je u Pragu Čehoslovačka Republika, 29. listopada Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba proglasilo je u Zagrebu stvaranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba i ujedno izrazilo želju za ujedinenjem sa Srbijom i Crnom Gorom u zajedničku državu, a istih dana počela je posljednja ofanziva talijanske vojske protiv države koja se slamala. Rezultat takozvane pobjede Vittorija Veneta, pri čemu su, začudo, u posljednjim obrambenim borbama svi narodi habsburškoga carstva zadržavali talijanske, francuske i engleske trupe na južozapadnom frontu, bila je na temelju političkih prilika neshvatljivo zakašnjela molba za prekid vatre; potpisana je 3. studenoga 1918, nakon dugotrajnih i mučnih pregovora u vili Giusti u Padovi, a savezničkim i pridruženim trupama osigurano je slobodno kretanje na cjelokupnom državnom području Austrije za nastavljanje rata protiv Njemačke. Za buduće stvaranje naše republike bilo je osobito značajno što je u tim uvjetima za prekid vatre savezničko Ratno vijeće u Parizu utvrdilo granicu na Bren-

\* Tekst Predavanja održanog u Politološkom društvu Hrvatske 5. ožujka 1970.

neru na temelju londonskoga ugovora iz godine 1915, a time je prejudiciran važan argument za buduće zahtjeve Italije na mirovnoj konferenciji.

30. listopada uspostavila je Provizorna narodna skupština za Njemačku-Austriju prvu vladu pod vodstvom socijal-demokrata dr Karla Rennera u koaliciji triju partija i istodobno dala na znanje da buduća država kao republika želi priključenje Njemačkoj, koja je nakon odstupanja cara, Wilhelma II, 9. studenoga, postala republikom. Vojnim i političkim slomom razbuktalom revolucijom u Mađarskoj, objavom o samostalnosti Čehoslovačke 28. listopada 1918. pala je i ideja manifesta od 16. listopada, a 11. studenoga 1918. izjavio je car Karlo njemačkoaustrijskom narodu da se odriče svakog sudjelovanja u državnim poslovima. Jedan dan kasnije proklamirana je Njemačko-Austrijska Republika, a u čl. II toga zakona njemačka Austrija proglašena je sastavnim dijelom Njemačke Republike na temelju samoopredjeljenja naroda. Savezničke i pridružene snage imaju posebna mišljenja o budućnosti Austrije, ukoliko su dokumenti već pristupačni. Jedan je francuski memorandum od 25. listopada 1918, čiji je pisac morao biti značajan činovnik u vanjskoj službi, prikazao razaranje podunavske monarhije kao prijeko potrebno da ova državna tvorevina ne bi više dospjela u političko područje sila njemačkog Reicha. Ako bi Francuska kao jamstvo sigurnosti zadržala granice od 1814. i sarsko područje, moglo bi se dopustiti i priključenje Austrije. Jedan drugi memorandum donio je već tačne proračune o kompenzacijama što bi ih Francuska trebala tražiti od Njemačke za slučaj pripojenja Austriji, pri čemu je mišljeno na kasnije otcjepljena područja. No, kako je poznato, zahtjeve o sigurnosti na Rajni postavio je osobito maršal Foch, a političari ih nisu ispunili i tako je francuska vanjska politika prema austrijskoj državi u nastojanju od kraja studenoga 1918. najoštrije zastupala sprečavanje priključka. Karakteristično je da se među dokumentima njemačkih vanjskih poslova nalazi spis, cara Wilhelma II, napisan 14. listopada 1918, koji nosi naslov »Primjedba o Austriji«. Uz pretpostavku postepenog nestajanja monarhije pribilježio je car:

»Samostalna čehoslovačka država treba biti smatrana našim zakletim neprijateljem, a pred njom treba štiti i Šlesku; ona će zacijelo potražiti kontakte s Rusijom, a time će možda i Poljskoj postati neprijatna. Mađarska bi stajala sama između Češke, Rumunjske i Poljske pa će razborito nastojati da se složi s 'Njemačkom-Austrijom' a vjerojatno i s Poljskom. Prekjučer dospjela vijest iz Državnog vijeća da se alpsko stanovništvo njemačkog porijekla u Austriji namjerava priključiti Njemačkoj po zadatku dosadašnjeg državnog ujedinjenja, jasno ilustrira tezu da rat instinktivno okuplja sve Nijemce iz osjećaja samoobrane za svoju rasnu zajednicu. Po tome bi trebalo zaključiti da će za 'Njemačku-Austriju' postojati rješenje: budući da je borba protiv autonomnih slavenskih država za dominaciju i za savezno carstvo bezizgledna, 'Njemačka-Austrija' postupit će najpametnije ako se na bilo koji način priključi njemačkom Reichu da bi tako svojoj rasi očuvala život i budućnost.«

Kao konzekventna posljedica tog mišljenja Wilhelm II je smatrao da bi i priključak Mađarske povećanom njemačkom privrednom području

možda pod nadvojvodom Josipom kao kraljem, bio potreban, i da bi se osim toga Njemačka mogla povećati i baltičkim područjima. Taj program nije plod fantazije ovog tako neobičnog vladara, nego je to bio plan mnogih njemačkih političara i diplomata, koji su, doduše, uzeli na znanje zabranu o pripojenju iz 1918. godine, ali su podunavski prostor sa svojim nestabilnim prilikama smatrali budućim legitimnim poljem njemačke vanjske politike.

Tako su bile jasne dvije osnovne tendencije buduće vanjske politike pobjedničkih snaga nad Austrijom već u konačnoj fazi rata, a k tome je pridonošao još talijansko nastojanje da s osjećajem glavne pobjede nad podunavskom monarhijom nastupi kao protivnik u igri prema Francuskoj, povremeno i prema Njemačkoj, a prije svega protiv jugoslavenske države u začetku.

Iluzija političara, prije svega državnog sekretara dr Otta Bauera, koji je vodio vanjsku politiku u vezi s takozvanim pripojenjem, očitovala se u zakonu o obuhvaćanju područja od 22. studenoga, gdje je Njemačko-Austrijska Republika preuzela pravo na vrhovništvo nad zatvorenim naseljenim područjem Nijemaca unutar dosad u Državnom vijeću zastupanih kraljevstava i zemalja. Stvarno, čehoslovačke su trupe zaposjele povijesne granice Češke i Moravske, talijanske jedinice južni Tirol, a slovenske trupe dijelove Koruške, gdje je nakon obrambene borbe vrlo brzo došlo do prolazne obustave vatre, a zatim i do miješanja Talijana u korist Austrije, jer se prepuštanje klagensfurtskog bazena Jugoslaviji smatralo eminentnom vojnom prijetnjom budućeg jugoslovenskog kraljevstva. Provizorna državna vlada u Beču, pod vodstvom državnog kancelara dr Karla Rennera, u teškim je mjesecima od studenoga 1918. do veljače 1919. morala neobično mnogo uraditi. Da samo napomenemo glad, probleme izbjeglica, izgradnju uprave i provizorne vojske (Narodna obrana), naoružanje slobodnih formacija (Radnička i seljačka obrana), što su odobrile savezničke vojne komisije u Beču, uz goleme probleme na području ishrane i privrede.

Izbori za (konstituirajuću) Zakonodavnu narodnu skupštinu, održani 16. veljače 1919, pridonijeli su razbistravanju o stvarnoj jakosti stranaka. Najjača stranka postali su socijal-demokrati s 40,7% i 72 mandata, kršćanski socijalisti su slijedili sa 35,9% i 69 mandata, a Njemačka građanska stranka sa 18,3% i 26 mandata; na manje grupe otpalo je 4,9% i 3 mandata. Time je okarakteriziran odnos snaga za cjelokupnu povijest republike. Dva gotovo podjednako jaka bloka velikih partija i jedna treća mala grupa koja je, međutim, u koalicijama mogla odigrati eminentnu, a dijelom i sudbonosnu ulogu, ukoliko bi večna počivala često samo na jednom mandatu koalicije. Zakonodavna narodna skupština sastavila je 15. ožujka drugi kabinet, od kršćanskih socijalista i socijal-demokrata, pod vodstvom dr Karla Rennera, a u tom kabinetu bitno je pridonio obrani prije svega kršćansko-socijalistički vođa seljaka Jodok Fink iz Voralberga kao vicekancelar centrifugalnih sila koje su se pojavile u saveznim pokrajinama. Najpreče pitanje bilo je potpisivanje mirovnog ugovora s pobjedničkim snagama i raščišćavanje pitanja o granicama. Bez ikakvih pregovara, državni je ugovor morao biti potpisan 10. rujna

1919, gdje je povlačenje granica donijelo osobito teška razočaranja austrijskoj mirovnoj delegaciji koja je bila pod vodstvom dr. Karla Rennera. Italija je mogla anektirati južni Tirol, koji joj je obećan Londonskim paktom 1915. Jugoslavija je dobila južno-štajerske dijelove područja, samo je u Koruškoj, uz mjerodavni talijanski pritisak, iz strateških razloga određen plebiscit koji je 10. listopada 1920. donio Austriji većinu. Nisu ispunjene niti nade za područja južne Češke, gdje se govori nje-mački, jer je Čehoslovačka zahtijevala povlačenje svojih granica; u tom slučaju ne po pravu samoopredjeljenja, već po povijesnom češkom državnom pravu. Član 88. ugovora (zabrana priključenja) odredio je nezavisnost Austrije, a samo se Vijeće **Lige naroda** moglo suglasiti s eventualnim priključenjem. Teške vojne i ekonomske odredbe, koje su čak teoretski omogućile reparacije prema Austriji, učinile su taj ugovor teškim opterećenjem za Austriju i za njegovu još nepostojeću državnu svijest. Unutrašnjopolitički položaj bio se godine 1919. i pogoršao, osobito ugrožavanjem Austrije uslijed sovjetske revolucije u Münchenu i mađarske Vlade sovjeta. Radikalizacija u unutrašnjosti povećala se sa sve jačim padom valute i u Beču je došlo do značajnih nemira. I na granici su prilike bile nesigurne, osobito prema Mađarskoj. Ovdje su pobjedničke snage, zbog strateških i političkih razloga, dodijelile područja njemačkog govornog jezika u zapadnoj Mađarskoj, kasniji Burgenland (Gradišće), Austriji. Međutim, prenošenje je bilo predviđeno tek nakon odstranjivanja Vlade sovjeta i nakon završetka mirovnog ugovora u Trianonu (4. VI 1920). Kada je austrijska vlada u kolovozu 1921, nakon ratifikacije ugovora u Trianonu, htjela zaposjesti od žandamerije dodijeljena joj područja, došlo je do sistematske obrane mađarskih »dobrovoljaca« koji su upali čak na austrijsko područje. Iza Mađarske stajala je dijelom Italija, a značajnu ulogu odigrala su pri tom dva pokušaja povratka cara Karla, koji se od proljeća 1919. nalazio u Švicarskoj. Austrijska unutrašnja politika također je bila pogođena gradišćanskim pitanjem (Burgenlandfrage), jer su pojedini građanski političari gajili mnogo simpatija prema Mađarskoj. Tek je 13. listopada 1921. došlo u mletačkom protokolu do jedinstva, pri čemu je predviđeno prenošenje Gradišća Austriji, ali je još trebalo provesti plebiscit u Ödenburgu. Pod pritiskom mađarskih vlasti ispao je plebiscit ipak u korist Austrije.

Od godine 1920. (22. listopada) postojale su još samo građanske koalicione vlade, jer se zbog pitanja vojnog zakona budućeg Burgenlanda razbila koalicija obiju velikih stranaka. Listopadski izbori 1920. godine učinili su kršćanske socijaliste najjačom strankom, koja je odsad tvorila s Velikom njemačkom i drugim građanskim grupama, čiji je najznačajniji predstavnik bio predsjednik bečke policije Schober, cijeli niz koalicionih vlada. Odlazak socijal-demokrata u opoziciju za obje je političke grupe, lijevu i desnu, donio pojačani proces radikalizacije i u stanovitom je smislu paralizirao politički život, to više što je Socijal-demokratska stranka, čiji su političari nosili glavni teret pri osnivanju republike, prešla djelomično u bespoštednu parlamentarnu opoziciju. Još godine 1920. sporazumno je izrađen novi ustav, čiji je najvažniji inspirator bio pravni učenjak prof. Kelsen. Ustavom je izričito određeno da

je karakter države savezni i stavio je težište na izjednačavanje interesa pokrajina i cjelokupne države. Parlament (Narodno vijeće) postao je zapravo motor političkog života. Savezni je predsjednik imao samo reprezentativne dužnosti, dok je saveznu vladu trebao birati parlament.

Da bi se osigurala ustavnost zakonodavstva i zakonodavstvo uprave, stvoreni su ustavno sudište i upravno sudište, a za kontrolu kreiranja saveznih sredstava uspostavljeno je državno računovodstvo. Jaka povezanost ustavnih odredaba s parlamentom uskoro je izazvala kritike, osobito u građanskom ratu, i dvjema inovacijama 1925. i 1929. savezni predsjednik dobiva veća prava: sastav, imenovanje i opoziv vlade, raspuštanje Narodnog vijeća, pravo na propisivanje odredaba za slučaj opasnosti itd.

Međutim, najvažniji problemi za Austriju bili su osiguranje skromne privredne egzistencije i vanjska politika koja će otkloniti nepovjerenje država nasljednica prema Austriji, odnosno politika koja će pridobiti povjerenje velikih sila. Austrijska vanjska politika početnog razdoblja republike okarakterizirana je stanovitom nepokretljivošću, koju možemo tumačiti povijesno mentalitetom pripajanja, u svim strankama još uvijek prisutnog. Godine 1919. i 1920. oživjela su, pod pritiskom loših privrednih prilika i uopće nesigurnosti, privatna i poluslužbena stremljenja za priključenje Njemačkoj, prije svega u Tirolu, Salzburgu i Štajerskoj; no te akcije nisu pridonijele razbijanju nepovjerenja Antante prema Austriji. Tome se pridružuje još i to da se Voralberg dulje vrijeme pokušavao priključiti privredno i politički Švicarskoj ili Švapskoj. Ove su akcije tek nakon 1920. konačno obustavljene. Pod utiskom pokušaja povratka cara Karla (umro 1922) i žestoke mađarske revizionističke politike, koja se, prislonivši se Italiji, osjećala kao revizionarna snaga protiv mirovnih ugovora u podunavskom području, sklopile su Čehoslovačka i Jugoslavija već 1919. vojni savez, kojemu kasnije pristupa i Rumunjska (Mala Antanta). Cilj je tih savezništava upravljen ne samo protiv mađarskog žarišta nemira, nego djelomice i protiv Austrije, pri čemu Jugoslavija zbog hipoteke stalnih napetosti s Italijom indirektno provocira Italiju na vanjskopolitički stav obrane za Austrju. Usprkos opterećenju zbog južnotirolskog problema, koji je osobito pooštren kada je Mussolini preuzeo vlast, talijanska vanjska politika već od 1919/20. u podunavskom bazenu zauzima zbog militarističkih razloga stav protiv Male Antante, povremeno je podupirala Austriju, ali u mnogo jačoj mjeri Mađarsku u internacionalnim pregovorima itd. Austrijsko-jugoslavenski odnos bio je pomućen zahtjevima za Koruškom, koji su Jugoslaveni još uvijek postavljali. I mađarske su se vlade nadale da će postići reviziju granica prema Burgenlandu, što se još trebalo pokazati pri različitim krizama. Tako je Austrija, s iznimkom Švicarske i Njemačke, bila okružena državama ispunjenima nepovjerenjem i sumnjama prema sebi, ali i dezinteresiranošću za stabilnost Austrijske Republike. Istodobno, te su zemlje ravnodušno pratile povećano ekonomsko i političko pogoršanje položaja u Austriji od 1920. godine. I svi pokušaji austrijskih vlada da vode aktivniju vanjsku politiku razbili su se djelomice o unutrašnjopolitičke zapreke i doktrinarne predodžbe. Kada je 16. prosinca 1921. savezni kancelar Johannes Schober ugovorom u Lani pokušao pokrenuti

Čehoslovačku da se prijateljski odnosi prema Austriji i da joj privredno pomogne, zbog unutarnjopolitičkih razloga ovaj je hrabri korak označen kao »narodna izdaja«, prije svega zbog tendencija priključivanja, još uvijek prisutnih. Nepokretnost austrijske vanjske politike donijela je sa sobom i to da se nije ozbiljno pokušalo prići neutralizaciji Austrije, otprilike prema primjeru Švicarske, premda su u tom pogledu češće poduzimana teoretska istraživanja. Tako je austrijska vanjska politika mogla biti izolirana, dijelom sve do 30-tih godina, očekujući »eventualno« priključenje i vrlo je lako mogla dospjeti na put aktivne velesile, zainteresirane za Podunavlje, kao što se to dogodilo i u slučaju s Italijom i njezinim privrednim i političkim težnjama 1927. da naglo prodre u podunavske bazen.

No sva razmišljanja o vanjsko-političkim problemima zasjenjena su godine 1920/21. nesigurnim političkim položajem. Tek su se sada pokazale posljedice razaranja jedinstvene valutne i privredne organizacije Podunavlja zbog brzog pada austrijske krunice. 1. srpnja 1919. 567 austrijskih krunica bilo je izjednačeno sa 100 švicarskih franaka, godinu dana kasnije trebalo je platiti 2702 krunice, a 1. srpnja 1922. 360.000 austrijskih krunica za 100 švicarskih franaka. Nisu to bile samo teškoće prilagođavanja novim ekonomskim datostima, nego i posljedice carinske politike novih susjednih država koje su Austriju dovele na rub ponora, bez obzira na industriju, koja je jedva mogla svladati preobražaj od ratne na mirnodopsku proizvodnju, uslijed slabe snage kapitala. Tome se još pridružilo i to da su velike banke, koje su ostale u Beču, prigodom svojih poslova financiranja prihvatile djelomice krajnje avanturističke oblike i provodile spekulacije u opsegu stare monarhije, a da pri tom nisu uočavale nacionalne tendencije narodne privrede država nasljednica.

Nakon žestokih unutarnjopolitičkih rasprava u parlamentu prezentirala je Kršćansko-socijalistička stranka vlade svog najjačeg čovjeka, prelat dr Ignaza Seipela, 31. svibnja 1922. kao saveznog kancelara, budući da je Schober, zbog odbojnog držanja Nijemaca (u V. Njemačkoj) u povodu austrijsko-čehoslovačkog približavanja, bio srušen. Seipelov je zadatak bio da sanira dezolantne valutne i financijske prilike, a on je to pokušao najprije suradnjom s domaćim bankama, koje su se svakako oduprle kancelaru. Uslijedio je niz putovanja u Veronu, Prag i Berlin, s dramatičnim akcentima, u kojima je Seipel ukazao na veliku opasnost austrijskoga sloma, kojega bi političke posljedice zacijelo značile podjelu zemlje. Savezni kancelar kasnije je u svom govoru pred Ligom naroda sasvim neprikriveno opisao svrhu tih dogovora: »Prije no što austrijski narod propadne u svojoj zatvorenosti, učinit će sve da razbije zapreke i lance koji ga sputavaju i pritišću. Da bi se to dogodilo, a da se ne uzdrma mir i da se odnosi susjeda s Austrijom međusobno ne poremete, neka se pobrine Liga naroda.« Po ženevskim protokolima, 4. listopada 1922. Liga naroda dala je, posredstvom vlada Velike Britanije, Francuske i Čehoslovačke, prvi zajam u visini od 650 milijuna zlatnih krunica, pri čemu je u protokolu br. 1 izričito istaknuta obaveza o suverenitetu Austrije po čl. 88 ugovora u Saint-Germainu.

Opsežni program za reformu i sanaciju, za čiju je provedbu bio zadužen generalni komesar Lige naroda, Holanđanin dr Alfred Zimmermann, trebao je nadzirati reorganizaciju austrijskih financija i bez nje-gove punomoći austrijska vlada nije mogla raspolagati iznosima zajma. Osim toga Austrija je morala kao zalog staviti na raspolaganje brutto-dohotke od carina i monopola duhana. Seipelov plan o saniranju naišao je u Socijal-demokratskoj stranci na žestoku opoziciju, pri čemu su odi-grale ulogu, prije svega, opravdane brige socijal-demokrata da će budući radikalni pothvati štednje uvjetovati trajnu nezaposlenost i pogoršati so-cijalne zakone. Stvaranjem osobitog kabinetskog vijeća uspjelo je dr Seipelu da socijalni demokrati sudjeluju u važnim mjerama, i tako je sebi stvorio radni instrument pomoću kojega su mjere mogle biti pro-vedene nezavisno od parlamenta. Opsežna upravna reforma i radikalno reduciranje državnih izdataka doveli su do otpuštanja ravno 100.000 činovnika i namještenika javnih službi; djelomice su među njima bila i vrlo mlada godišta, a ona su povećanom radikalizacijom desnice i ljevice uskoro trebala odigrati neku ulogu. I saniranje valute, uvođenjem šilinga, uspjelo je tek 1923. godine, tako da je 12. prosinca 1924. konačno mogla biti zavedena valuta šilinga. Da ovi teški zahvati u politički i privredni život nisu prošli bez trvenja, pokazuje činjenicu da su se 1922. do 1924. prvi put pokazale i radikalne snage u obliku oružanih udruženja i fron-tovskih boraca, Domobranske obrane, Radničke obrane, a kasnije Repu-blički obrambeni savez, a političko umorstvo pojavilo se u Austriji slično kao i u susjednoj vajmarskoj republici, u Italiji i Mađarskoj. Doduše, nakon mnogih vrlo tvrdokornih intervencija komesara Lige naroda, dr Zimmermanna, pri austrijskoj vladi provedena je stabilizacija, no cjelo-kupni austrijski položaj nije obuhvaćen, pa je Austrija i nadalje ostala ugrožena privredno i politički. Financijske unakrsne veze građanskih for-macija vrlo su često vodile do davanja novca iz Njemačke. Anneliese Thimme, kojoj zahvaljujemo, na osnovi ostavštine o Stresemanu, osi-guranoj od prof. Gatzkea, najnoviju biografiju ovog državnika, koji je vrlo aktivno vodio iredentističku politiku prema Austriji, u svojoj bio-grafiji »Gustav Stresemann« (1957, str. 101) ukazuje na to da je glavnog organizatora tirolskog domobranstva (Tirolerheimwehr), i kasnije do 1930. austrijskog domobranstva, Waldemara Pabsta, sa 12.000 maraka plaćao direktno fond njemačkih vanjskih poslova. Pojedini dokumenti iz Seektove ostavštine, koju sam mogao pregledati, pokazuju kakve su snažne interese imali i krugovi njemačke državne obrane da se ojača austrijsko domobranstvo, svakako u vezi s eventualnim ulaskom Tali-jana u južni Tirol godine 1926. do 1928. Izvori novca, koji su pritjecali domobranstvu od štajerske teške industrije, pod utjecajem njemačke industrije, moći će se dokazati, vjerojatno, tek nakon otvaranja arhiva poduzeća.

15. srpanj 1917. uvjetovao je državnu krizu budući da je došlo do masovnih demonstracija nakon osude bečkog porotnog suda protiv optu-ženih u šatendorfskom procesu, a zbog nadražljivog uvodnog članka glav-nog urednika »Arbeiter Zeitung«, što je dovela gotovo do revolucije. Oči-to je da su ovdje zatajile socijal- demokratske formacije za sigurnost, a ti-

me su ubrzani događaji, koje, gledamo li unazad, svi političari ma kojem partijkom mjeru pripadali, smatraju »teškim ranjavanjem« republike — da citiramo Seipela. Djelovanje šoka od 15. srpnja 1927. povećalo je raspoloženje za građanski rat naoružanih lagera, a prije svega uznapredovanje Domovinske obrane, koja, sve to više upućena na novčane izvore iz inozemstva dopijeva na poprište snaga one velike sile koja je nastojala nad Podunavljem preuzeti neke vrste zaštitništva, naime Italije. Pri razmatranju razdoblja od 1927. do 1933. treba izričito ukazati na to da je prije svega vojnopolitička slabost postala opasna za Austriju.

Savezna vojska, osnovana u sjeni stranaka, od 1922. reorganizirana pod ministrom rata Vaugoinom i politički preorijentirana, nije bila po svom zakonskom određenju izgrađena za obranu republike prema van, nego je važila u građanskim strankama i socijal-demokrata kao snaga u stanju da smiri neizbježno smatrane raspre u unutrašnjosti zemlje. Treba, međutim, ukazati na to da su uvaženi odgovorni političari, vojnici i mandatori, željeli depolizirati vojsku, s dalekim ciljem da uvedu opću vojnu obavezu. U đavolskom krugu unutarnjopolitičkih napetosti nije se, međutim, ni jedna grupa mogla odlučiti da poduzme odgovarajuće mjere. Tako se savezna vojska s egzektivom, izgrađenom u prvom redu po Schoberu, uklopila u želju da »oružana snaga« države pod stanovitim okolnostima zajedno s domobranima može jamčiti »poredak« — omiljena krilatica 30-tih godina — predodžba koja je, prirodno, samo ojačala opoziciju i nepovjerenje socijal-demokracije. Ako je izravna stanovita ocjena, onda se u državnoj krizi republike između 1929 i 1933. našlo 200.000 pripadnika različitih formacija svih smjerova za samoobranu, koji su posjedovali oružje, a uz podršku približno 28.000 vojnika savezne vojske i oko 10.000 pripadnika egzekutive.

Pri razmatranju prvog desetljeća republike treba misliti i na njezin pozitivan rad, kao na preuzimanje kulturnog nasljedstva stare monarhije. Ovamo ide veliko djelo spasavanja blaga bečkih zbirki, arhiva i biblioteka protiv zahvata različitih snaga. Republika je do 1928, a i kasnije, znala izgraditi visoko školstvo, čak i povećati katedre, tako da zaista možemo govoriti o procvatu znanosti u tom razdoblju. Poglavlje socijalnog zakonodavstva također je pravo veliko djelo koje je priznato u cijeloj Evropi kao i pokušaj da se prekonstruira energetska privreda na vodenu snagu, da bi se tako izbjeglo opasnom političkom pritisku isporuke čehoslovačkog i poljskog ugljena.

Iznenadno Seipelovo povlačenje godine 1929, pozadina kojeg još nije sasvim objašnjena, pokazalo je neodrživost unutrašnjih prilika. Nakon međugre pod saveznim kancelarom Streeruwitzom, vladu je opet preuzeo bečki predsjednik policije Johann Schober. Vrlo ambiciozan, i u krajnoj liniji političar koji se osjećao činovnikom, a kojega su u unutrašnjoj politici smatrali »jakim čovjekom«, pokušao je za svojega kancelarstva prije svega udariti umjerenim putem; osobito u vezi s oružanim udruženjima koja je upozoravao pred svaki pokušaj puča, a nije se ustegao niti od toga da najuri Pabsta, glavnog organizatora domobranskog pokreta. Njegovi vanjsko-politički pothvati, prije svega oslobođenje Austrije od reparacija i prava na opću dražbu, našli su nadopunu u njegovu



približavanju Italiji (6. veljače 1930). Do ustavne reforme podizanjem autoriteta saveznog predsjednika (imenovanje vlade, ograničeno pravo na propisivanje odredaba za slučaj opasnosti) došlo je kompromisom sa socijal-demokracijom. Osim toga, ne treba zaboraviti da je Schober ozbiljno htio provesti unutrašnje razoružanje, a ne u posljednjoj liniji, i zbog toga što je francuska vlada 23. svibnja 1929. upozorila Ligu naroda na potajno austrijsko naoružavanje. Borba naoružanih lagera alarmirala je vojne krugove, a kao njihova glasnogovornika navesti ćemo »Austrijske vojne novine« od 18. listopada 1929: »Nikada se socijalni zakoni i mjere neće moći nadomjestiti vojnom igrarijom vječnih vojnih istupanja. Naprotiv, ne samo crvene, nego i sasvim građanske novine u zemlji i u inozemstvu upozoravaju Austriju, sve više i usrdnije, da napusti jedino što još posjeduje, stabilnost naše valute. Ono što nam je potrebno nisu cirkuske igre ili borbe za pozicije vlasti, nego radni parlament.« Kada je Schober u jesen 1930. odstupio, a ministar vojske Vaugoin, uz pomoć dvojice domobranskih političara sastavio svoj kabinet, idući izbori porazili su kršćanske socijaliste. Vaugoinov nasljednik dr Otto Ender, zacijelo je mogao pridonijeti popuštanju zategnutosti da svjetska privredna kriza, u začetku u Austriji uočljiva ponajprije u slovomima banaka, nije dovela do sve veće nezaposlenosti, gdje je broj nezaposlenih već 1923. dosegao 378.000.

Naravno, privredna katastrofa 1929. i 1930. našla je svoj odjek u velikoj evropskoj politici. Briandov evropski plan, objavljen u svibnju, primio je savezni kancelar dr Ender 5. prosinca 1930; u planu je kancelar govorio o nužnosti izgradnje jedne evropske unije. Ma koliko francuski plan bio dobronamjeran, vanjskopolitičke posljedice, koje su iz tog povlačile njemačka državna vlada i austrijska savezna vlada, nisu bile sretne. Njemački ministar vanjskih poslova dr Curtius i austrijski vicekancelar Schober radili su na planiranju njemačko-austrijske carinske unije, a to je stajalo gotovo u sjeni unutarnjopolitičkih teškoća. Ne treba zaboraviti da je njemačka vlada od rujna 1930, pod pritiskom nacionalno socijalističkog vala, nužno trebala vanjskopolitički uspjeh u tzv. nacionalnim stvarima. To je do stanovite mjere vrijedilo i za Schobera, koji se osjećao predstavnikom nacionalne grupe u Austriji, a još više otkako je u Austriji dotad beznačajna Nacionalno-socijalistička stranka od rujanskih izbora u Njemačkoj dobivala sljedbenike.

U nesretnom sistemu spojenih posuda djelovale su vanjska i unutrašnja politika Beča i Berlina i dovele do carinske unije 21. ožujka 1931, što je Francuska ocijenila kao prvi korak privrednog, ako ne čak i političkog i vojnog priključenja Austrije Njemačkoj. Vrlo tačna Hausrova istraživanja, koja prije svega počivaju na američkim dokumentima, u »Časopisu za povijest« (Historische Zeitschrift, 1955), vrlo jasno pokazuju isprepletanje unutrašnjih i vanjskopolitičkih komponenata. Francuski, a vjerojatno i austrijski političari uočili su djelatnost u suprotnom smjeru. S pravom je Goldinger u svom odličnom pregledu austrijske politike govorio »o parketu vanjske politike«, gdje je Austrija pokušala okušati svoje snage. Taj je glatki parket prouzročio da su upravo zapadne snage posumnjale u to da će se Austrija vjerno držati ugovora. Odluka

međunarodnog sudišta u Haagu i pad što ga je doživjela austrijska privreda, prije svega slom kreditne ustanove, bili su prekretnica u povijesti republike. Kao što je to bilo prije saniranja valute, provedenog prema Seipelu, činilo se da se otvara ponor koji pripada tragičnim scenama onog doba kada je teško bolesni stari savezni kancelar Seipel pokušao, već sa znakovima smrti na čelu — kako o tome Ludwig izvještava — izvući kola iz škripca. Ponudu za veliku koaliciju socijal-demokracija je odbila, vjerojatno stoga što nije vjerovala u mogućnost suradnje sa svojim nekada najoštrijim protivnikom, koji je domobrane toliko favorizirao kao unutarnjo-politički instrument. Prijelazna vlada donjo-austrijskog pokrajinskog poglavara dr Burescha, koji je, čini se, po političkim običajima mnogo blaže klime u donjoaustrijskom pokrajinskom domu, bio predestiniran za kompromise, nipošto nije bila pod sretnom zvijezdom. Prvi je put jedna oružana grupa, Domovinska zaštita (Heimatschutz), 13. rujna 1931. u Štajerskoj podigla oružje protiv legalne državne vlasti. Nedjeljni puč vođe domobranstva Pfriedera bio je doduše, suzbijen, ali je ipak ostalo opće političko neraspoloženje, to više što se domobranska zaštita od zakletve u Korneuburgu sve više približavala fašističkoj ideologiji i ideji autoritarne države (18. svibnja 1930).

Korneuburška zakletva odigrala je kao manifest u političkoj radikalizaciji, gledano iz ugla ljevice, isto takvu ulogu kao i »Program u Linzu«, koji je građanstvo šokirao, a objavila ga je 3. studenoga 1926. Socijal-demokratska stranka. Prema mnogim formulacijama u programu iz Linza vjerovalo se, naime, da se može razabrati radikalna lijeva tendencija.

Razvitak 1933. godine u Austriji možemo razumjeti samo iz prethistorije ove evropske sudbonosne godine. Uslijed katastrofalnog položaja koji je nastupio u Austriji i uslijed svjetske privredne krize koja slijedi, te povećane radikalizacije u Austriji, vlada dr Dollfussa trebala je protiv radikalizma u unutrašnjosti i protiv privredne katastrofe podići branu uz pomoć zajma iz Lausanne. Pri tom ne treba smetnuti s uma da je predstojeće Hitlerovo preuzimanje vlasti Austriju sve više činilo zanimljivom i u vanjskopolićkom pogledu. Iz izvještaja austrijskog poslanika u Švicarskoj od rujna 1932. proizlazi da su talijanski političari, prije svega ministar Grandi, izrazili mišljenje da Austriju treba djelomično zaposjesti u slučaju političkog i privrednog kaosa ili pokušaja priključka.

Tome se pridružio i Mussolini, potkraj 1932, odlučivši, u slučaju da Hitler preuzme vlast, a njegova parola o priključku (Anschlussparole) trebala je biti provedena uz pomoć pojačanog austrijskog nacional-socializma, da se u Podunavlju suprotstavi Njemačkoj. Kao oslonci za tu akciju, koja je istodobno trebala biti usmjerena i protiv Male Antante, ponudili su se Mađarska i Austrija. Vanjskopolićka izolacija Austrije godine 1932. bila je potpomognuta i činjenicom da niti Francuska, niti Velika Britanija, nakon neuspjeha tendencija o priključku tzv. planova o carinskoj uniji, ne pokazuju živo i direktno zanimanje za austrijsku samostalnost. Unutrašnji politički položaj vlade saveznog kancelara dr Dollfussa, koji je vladao uz pomoć slabe većine građanske koalicije kršćan-

skih socijalista, pristaša Landbunda i mandataru domovinskog bloka, bio je krajnje kritičan.

Od travnja 1932. stajao je, naime, nasuprot klasičnoj austrijskoj političkoj razdiobi na tri lagera — na kršćanske socijaliste, socijal-demokrate, Velikonjemačku stranku i druge — novi protivnik. Austrijski nacional-socijalisti, partija koja je odavno bila vođena izvana, a konačne joj je odluke donio Hitler, uspjeli su u proljeće 1932, na različitim općinskim i pokrajinskim izborima, postići rezultate za koje smo se mogli pobožati da ne dovedu do raspuštanja građanskog bloka. Golemi blok socijal-demokrata nadao se da će zaobilaznim putem, procesom raspadanja, doći do dugo željene koalicije s kršćanskim socijalistima, a da pri tom nisu uzeli u obzir kako upravo takva taktika vodi do ukrućenja u lageru vlade. Prva primjena odredbe za slučaj opasnosti, na temelju punomoći Ratnog privrednog zakona, uslijedila je 1932. godine prigodom likvidacije krize kreditne ustanove. No, otada je ostala parola o mogućnosti zakonodavstva za slučaj opasnosti, čak i vlade sa zakonima za slučaj opasnosti po uzoru Brüninga ili Papena. Danas znamo, na temelju najnovijih istraživanja, da je dugogodišnji pravni savjetnik saveznog ministra vojske Vaugoina, šef sekcije dr Hecht, nabacio ideju da se povremeno vlada pomoću propisa za slučaj opasnosti i da se pod nekim okolnostima promijeni čak i ustav.

Takav je postupak morao naići na najoštrij otpor socijal-demokrata. Kada je Hitler god. 1933. u Njemačkoj došao na vlast, već je, usprkos ljubaznim izmjenama telegrama s dr Dollfussom, zbog unutrašnje političke situacije zauzet stav prema Austriji. Austrijski šef vlade našao se suprotstavljen sve burnijim i pojačanim napadima Trećega Reicha, čiji je kancelar istodobno bio i vođa stranke koja je u Austriji nastupala s krajnjim radikalizmom. Ova je Hitlerova taktika Dollfussa automatski otjerala u naručje domobranstva, a time i u naručje Italije, koja je događaje u Austriji pratila s najvećom pažnjom. Tako je Dollfuss priklješten vanjskopolitičkom situacijom, a događaji od 4. ožujka 1933. s tzv. samoisključenjem Nacionalnog savjeta otvorili su put autoritarnoj formi vladavine čije je mogućnosti teoretski pretresao šef sekcije dr Hecht. Suprotstavljanje Hitleru i njegovim vojnim potporama moglo je biti zaustavljeno samo jednom vanjskopolitičkom velikom silom. Kao što danas znamo, mađarski predsjednik ministarstva, Gömbös, upozorio je Mussolinija prvoga srpnja 1933. na to da Austrija mora surađivati s Mađarskom i Italijom. Mussolini se u jednom pismu izjasnio za suradnju, no istodobno je dao naslutiti da je potrebno »ubrziati tempo« unutrašnjopolitičkih preobražaja u Austriji — želja koja se našla tačno na putu sa željama Mađarske i s njezinim nepovjerenjem prema austrijskim socijal-demokratima. Hitler se zaletio, kako to znamo iz jednoga od malo sačuvanih protokola Ministarskog savjeta od 26. svibnja 1933, nadajući se da će Austriju vrlo lako dovesti do pada i da će popustljivost i spremnost za pregovore austrijske vlade iskoristiti kako bi onemogućio nacionalnu opoziciju u Austriji; vladin je cilj da njemačku nacionalnu ideju istjera iz Austrije i da na njezino mjesto stavi austrijsku ideju. Opasnost je velika, tako doslovce piše u protokolu, da će

Njemačka time konačno izgubiti 6,000.000 Nijemaca, a oni će ići u susret procesu švicarizacije. Stoga se borba morala voditi svim sredstvima jer Mala Antanta samo čeka na trenutak kad će joj Austrija pasti u krilo. Dramatski razvitak u Austriji počeo je s osnivanjem »kvazi-državne partije« Domovinskog fronta u svibnju 1933, a mjesec dana kasnije zabranio je Dollfuss austrijsku NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei) — (Nacionalno socijalističku njemačku radničku partiju) — i time se morao sukobiti s nepomirljivim Hitlerovim neprijateljstvom. 26. svibnja 1933. izrazio je on na sjednici kabineta da će se borba za Austriju »odlučiti« još ljeti iste godine. U unutrašnjoj politici bio je započet opasni put s ukidanjem ustava, od ožujkskih događaja pa nadalje. Isključenje ustavnog suda, povećana praksa vlade da se miješa uz pomoć domobranskih formacija i egzekutivne vlasti, oštro je upozorila socijal-demokrate, premda su se najprije sudržavali, i čak u krugu Otta Bauera mislili da će se raditi samo o nekoj prijelaznoj fazi. U znamenitom »Trabrennplatz govoru« od 11. rujna 1933. obrazložio je austrijski savezni kancelar svoj program, koji je, kako to danas znamo, bio prethodno dogovoren s Mussolinijem i koji se nedvosmisleno okrenuo protiv svakog oblika demokracije u Austriji. Austrijski nacional-socijalizam, koji je podzemno djelovao s »austrijskom legijom«, koncentriranom u Bavarskoj, bio je povod stalne brige zbog eventualnih pograničnih incidenata i doveo je do daljnjeg naslanjanja na »obrambenu snagu« Italije, kako to možemo vidjeti iz nzamenite korespodencije Dollfuss-Mussolini. Mjerodavne snage Kršćansko-socijalističke stranke, među inima i savezni kancelar Miklas, ali i Leopold Kunschak, kao i sam ministar vojske Carl Vaugoin, upozoravali su na razvitak koji nedvosmisleno vodi k diktaturi, a čija je posljednja zapreka bila samo još socijal-demokracija. Ovdje su sačekali razvitak sve do kraja godine, oslonjeni na moćnu opoziciju, prije svega u podzemlju, na Republički obrambeni savez, koji je postojao u podzemlju, premda se u povodu pitanja o slobodi koalicije radnika, o daljnjem postojanju sindikata i političke trgovačke slobode grada Beča kao savezne pokrajine mogla osjećati susretljivost do krajnjih granica. Dr Otto Bauer sam je pokušao pronaći most između ideja o staleškoj državi, a te su uzele sve više maha, i ideja socijal-demokrata o mogućoj potrebnoj diktaturi Dollfusove vlade.

Bez sumnje, dr Dollfuss je na prijelazu godine 1933/34. još imao veze sa socijal-demokratima kao što to dokazuju bilješke nekadašnjeg ministra školstva dr Emmericha Czernaka. Savezni predsjednik odlučio je upozoravao kancelara u svom čuvenom pismu od 6. siječnja, da se ne lati sile protiv austrijske socijal-demokracije. Da bismo ispravno razumjeli 12. veljače 1934, ne treba smetnuti s uma koje su se vanjske i unutrašnje političke komponente srele tog fatalnog dana. Posjet talijanskog državnog podsekretara Fulvija Suvicha ubrzao je akciju vlade potkraj siječnja 1934, upravo iznuđivanjem s talijanske strane. Elemente, koji su potakli ubrzanje, možemo naći u lageru domobranstva. Polazeći od saveznih pokrajina, gdje su početkom godine pokušali hladnim načinom preuzeti vlast pomoću domobranstva, pa sve do potrage za oružjem, koju je poduzeo ministar za sigurnost Emil Fey da provocira socijal-

-demokraciju, luk napetosti povećava se ovih tjedana. Gaženje ustava dalo je socijal-demokratskim akcijama od 12. veljače 1934. aktivnu legitimaciju da su branili ustav, pa su se čak ilegalni nacional-socijalisti od srpnja 1934. ponovno pozvali na ilegalnost Dollfusove vlade po odredbama ustavnog prava. Vojna pobjeda Dollfusove vlade 12. veljače 1934. nad formacijama Republikanskog obrambenog saveza, kojeg su se nekada bojali, nisu učinili pobjednikom saveznog kancelara, koji je odugovlačio sve do posljednjeg časa, nego ministra sigurnosti Emila Feya.

Fey je vrlo brzo dopustio da ga u jeftinoj propagandi proglase »spasiocem Austrije«, premda je Italija, koja je nakon 12. veljače 1934. bila spremna da bez granica iskorištava njegovu moć u Austriji, s velikim nepovjerenjem ocijenila ličnost ovoga političkog kondotijera.

Pokušaji Dollfusove vlade da u autoritativnom svibanjskom ustavu godine 1934. izgradi novi državni poredak nisu mogli uspjeti budući da je obrambena borba prema unutra i prema van omogućavala samo improvizacije. Pored »ilegalnih« nacional-socijalista, u podzemlju sada nastupaju mnogo jače grupe socijal-demokrata, revolucionarni socijalisti kao i komunisti koji, ubrzo nakon šoka od 12. veljače 1934, prihvaćaju borbu protiv režima. Samo je svjetska politička konstelacija obrambene borbe za austrijsku samostalnost dopustila da demokracije na Zapadu manje ili više prešutno akceptiraju 12. veljače 1934.

Mussolini, u ulozi vođe obrambene snage nad Austrijom, pokušao je u susretu s Hitlerom 14. lipnja 1934, u mjestu Stra kod Venecije, bezuvjetno osigurati austrijski suverenitet, pri čemu, dakako, personalna pitanja igraju važnu ulogu. Već se tada prvi put pojavljuje ime austrijskog poslanika u Rimu, dr Antona Rintelena, nekadašnjeg pokrajinskog poglavara Štajerske. O tom se čovjeku razmišljalo otkako su austrijski nacional-socijalisti u minhenskom izgnanstvu planirali — već odavno pripremljeni puč u Austriji — tj. od 1933. godine. Dr Rintelen trebao je imati funkciju »kancelara u prijelaznom razdoblju« u koalicionoj vladi, stvorenoj po uzoru u Danzigu, sastavljenoj od nacional-socijalista i kršćanskih socijalista. Tok događaja od 25. srpnja 1934, mjesece i mjesece u tančine planiran, bio je svakako gorko razočaranje za Hitlera. Umorstvom saveznog kancelara, dr Dollfussa, i miješanjem Italije u odlučnom času, uz pomoć nastupa triju armijskih korpusa, propao je plan o tzv. »vojnom puču«, koji su u stvari proveli austrijski SS-ovci.

No, 25. srpnja 1934. dokazao je i to da je austrijski položaj bio internacionalno krajnje ugrožen. Jugoslavenske, kao i talijanske trupe, bile su pripravne da u slučaju građanskog rata uđu u Austriju. Vlada novog saveznog kancelara dr Kurta von Schuschnigga mogla je u vanjskoj i unutrašnjoj politici poći novim putem. Dakako, pretpostavka bi bila izlaženje iz talijanskog savezničkog sistema (»Rimski ugovori«) i jače prislanjanje Austrije na Francusku, Veliku Britaniju i Malu Antantu. U stvari, zaštita Italije, uz suglasnost zapadnih sila, ostala je jedino jamstvo austrijske nezavisnosti i tako se niti u nutrašnjoj politici nije mogao provesti povratak na demokraciju prije 1934.

Izgradnja svrsishodnog unutrašnjo-političkoga saveza s formacijama domobranstva pod knezom Starchenbergom i državnom partijom Domo-

vinskog fronta, koju je vodio Schuschingg, sve je više smjerao na to da po njemačkom uzoru postane jedinstvena stranka i da potisne sva politička obrambena udruženja. No, što nikada nije uspjelo, bilo je odstranjenje privrednih teškoća zemlje, jer usprkos tome što se Hitler povukao nakon događaja u srpnju, trajao je i nadalje svjetski privredni bojkot Trećeg Reicha. Doduše, različitim ugovorima u sklopu talijanskog savezničkog sistema osigurane su stanovite olakšice za austrijski izvoz. Bilo je, međutim, nemoguće odstraniti broj nezaposlenih koji se kretao oko 300.000 do 1938. Neriješeni problemi u privrednom sektoru, povezani s bezizglednošću širokih krugova akademski obrazovane omladine, ostali su sada, kao i ranije, pogodno tlo za aktivne snage podzemlja. Socijal-demokrati s revolucionarnim socijalistima — oslonjeni na svoje inozemno stranačko rukovodstvo u Brnu — vodili su i dalje borbu protiv sistema nadajući se da će doći do općeg evropskog prestrojavanja. Austrijski nacional-socijalizam, koji je doživio teške udarce — premda je Hitler spektakularno raspustio pokrajinsko vodstvo u Münchenu i polo-žaje tzv. austrijskih legija godine 1934. — ubrzo je opet doživio regeneraciju. Mussolini je već u svom prvom razgovoru ukazao na to da se na nekakav način mora složiti s »nacionalistima«, i pomisao da se zadovolji desnica sve je više ovladala austrijskom unutrašnjom politikom 1934. Vrijedilo je misliti o tome da se uspostavi slično popuštanje prema ljevici u sklopu autoritativnog sistema, a to su prije svega teoretski i praktički trebali pokušati provesti bečki potgradonačelnik i filozof za kulturna pitanja dr Ernst Karl Winter i sekretar gornjo-austrijske radničke komore dr Alfred Malet.

Veliki Hitlerovi uspjesi na području vanjske politike i Mussolinijevo angažiranje u abesinskom ratu te kasnije u španjolskom ratu malo-pomalo pretvorili su talijansku vojnu i političku pomoć Austriji u iluziju. Znameniti ugovor s Njemačkom od 11. srpnja 1936. bio je ostvaren na talijansku inicijativu, pri čemu je znatnu ulogu odigrala nada da bi Austrija mogla dobiti na vremenu. Mussolini je tada jasno ukazao na moguće zaplete zbog istočnih problema u Evropi i rekao je to austrijskom vojnom atašeu, pukovniku dr Liebitzkyom, vjerujući da bi 1938. godina mogla za Evropu biti godina kriza.

Evropska politika bila je sve više pod znakom revizionističkih tendencija, koje ne samo da su zastupale Italija i Mađarska, nego još mnogo više Njemačka, pri čemu je Hitler sve jasnije težio za likvidacijom čehoslovačke države, a time i za akcijom prema Austriji. Austrijska je politika 1937. još nekoliko puta tražila da se jače poveže s Pragom, nalazeći u tome izlaz, no svi pokušaji opipavanja, koje je savezni kancelar dr Kurt von Schuschnigg provodio u prvom redu u razgovorima sa čehoslovačkim ministrom predsjednikom Hodžom, naišli su na žestoko nepovjerenje među partnerima Rimskoga pakta (ugovora) i bili su povod njemačkoj propagandi da govori o bauku »vlade Narodnog fronta«. Zapisnici o različitim dogovorima talijanskih, mađarskih i austrijskih državnika dokazuju da je Austrija i njezina vanjskopolićka sposobnost za djelovanje sve više ovisila, od 1937. na dalje, o talijanskim odlukama, mađarskoj dobrohotnosti i njemačkim namjerama. I ostale evropske

snage počele su se sve to više okretati od Austrije, a početkom 1937. godine Njemačka je izvršila vanjski i unutrašnjopolitički pritisak na Austriju. Do toga je došlo gotovo suglasno s Italijom budući da se ona sve više mirila s »njemačkim rješenjem« austrijskog pitanja — svakako je to bilo u dogovoru s Rimom. Pri dogovaranju, koje je vodio ministar predsjednik Hermann Göring u siječnju 1937. u Rimu, izričito je ukazano na to da bi Austrija jednom morala pripasti Njemačkoj, a Göring je poveo razgovor i o eventualnom iseljavanju južnih Tirolaca kao cijeni za mogući priključak.

Dok je »straža na Brenneru« postala s talijanske strane sve slabija, Jugoslavija je nakon sklopljenog »izmirenja« s Italijom 25. svibnja 1937. svoju poziciju prema eventualnom priključku još više profilirala.

Jugoslavenska je vlada u austrijskoj unutrašnjoj politici uvijek ponovno uskrsele tendencije o restauraciji Habsburgovaca smatrala eminentnom opasnošću i dala prednost priključku kao najboljem rješenju. Njemačke mjere, poduzete prema Austriji, pokazale su se ponajprije u privrednim i političkim zaključcima, koji su od proljeća 1937. iznošeni pri različitim državnim posjetama i drugim kontaktima (posjeta vanjskog ministra Freiherr von Neuratha 22—23. veljače 1937. u Beču). Uz formalno zadržavanje samostalnosti austrijske države, zahtijevali su dalekosežno prilagođavanje austrijskoj vanjskoj politici, potpisivanje vojne konvencije, prilagođavanje njemačkom privrednom i valutnom sistemu i slobodniju djelatnost za austrijske nacional-socijaliste, koji su već od 11. srpnja 1936. s nacionalističkim ministrom dr h. c. Edmundom Glaise-Horstenauom imali legalnu vezu u kabinetu. Osobito zaoštrenje nastupilo je godine 1937, kada je situacija zbog sirovina postajala u Trećem Reichu sve ozbiljnija, uoči upravo započete druge faze četvorogodišnjeg plana, pa je vapaj za sirovinama i devizama postao u Berlinu osobito glasan. Zbog toga prethistoriju austrijskog priključenja možemo ispravno razumjeti samo s aspekta naoružanja Trećega Reicha i nije slučajno što je specijalni opunomoćenik Göringa i Hitlera za sva austrijska pitanja, u sudbonosnim mjesecima od rujna 1937. do ožujka 1938, bio vrhovni grupni vođa SS-a Keppler, stručnjak za izradu četvorogodišnjeg plana.

Mussolini je — kako to danas znamo — nakon posjete Hitleru u rujnu 1937. austrijsko pitanje sve više Njemačkoj prepuštao. Stoga je austrijski savezni kancelar u proljeće 1938, nakon duljih razgovora koji su trebali imati za cilj pomirenje, bio pozvan k Hitleru u Berchtesgaden, te više nije mogao računati na pomoć talijanske politike. U biti su uvjeti od 12. veljače 1938. bili jednaki zahtjevima što su od proljeća 1937. uvijek ponovno iznošeni, a sada su premašeni zahtjevom da se cjelokupna egzekutiva stavi u ruke jednog nacionalnog socijalista, dr Seyssinquarta, i da se nacional-socijalizmu, kao sektoru u sklopu »Domovinskog fronta«, odobri slobodno djelovanje.

Austrijski savezni kancelar pod najtežim je pritiskom potpisao uvjete, dobro znajući da će potpora velikih sila u dogledno vrijeme biti jedva moguća i da možda opet treba dobiti na vremenu. Burni ulazak nacional-socijalista u unutrašnjopolitičke događaje od 12. veljače 1938. pa

nadalje zbrisao je fikciju o državnoj partiji »Domovinskog fronta«. Budući da je u podzemlju djelatna ljevica s pravom zahtijevala jednake mogućnosti za političko djelovanje, trebalo je, uoči krize koja se sve više približavala, ponovno biti nabačeno pitanje o eventualnom povratku na partijski sistem. Unutrašnjopolitički događaji, osobito u Štajerskoj, prisilili su saveznu vladu da postavi dobar dio savezne vojske — i to zbog potrebe za aktivnom obranom, koja se pokazivala sve većom, pri eventualnom ulasku njemačkih trupa ili borbenih snaga austrijske legije. Ako razmotrimo pitanje eventualnog austrijskog otpora u ožujku 1938, moramo misliti na to da su vojne pretpostavke u svakom slučaju bile na mjestu. Nadali su se da će po planu šefa generalštaba, feldmaršal — poručnika Jansa, duž traunske linije moći dulje pružati otpor, koji bi trebao biti pojačan talijanskim trupama. Svakako takvo suprotstavljanje ima za pretpostavku pravodobnu mobilizaciju cjelokupne savezne vojske, a povrh toga i dobrovoljnih boračkih udruženja, uključivši i socijal-demokratske formacije. Oprezni pokušaj saveznog kancelara da u posljednji čas razgovara sa socijal-demokratima nije mogao biti efikasan zbog brzog razvoja, događaja, utoliko više što su austrijski nacional-socijalisti — s novim ministrom unutrašnjih poslova, Seissinquantom na čelu — svako pomicanje austrijske unutrašnje politike kao »patriotskog fronta« promatrali s najvećim nepovjerenjem. Kritični trenutak 11. ožujka bio je, bez sumnje, pokušaj saveznog kancelara da uz pomoć narodnog referenduma razbistri unutrašnjopolitičke putove. Hitler je taj događaj smatrao povodom za ultimatum od 11. ožujka, a ne treba smetnuti s uma da je Njemačka improviziranim vojnim istupom pojačala svoje prijetnje.

Na temelju najnovijih ispitivanja znamo da ulazak u Austriju nije prošao bez trvenja — što se tiče tehničke strane. Austrijske vojne obrambene pripreme tek su započele, kad su zbog političkih odluka opet bile obustavljene. Rješenje se za Njemačku pokazalo u novoj saveznoj vladi pod dr Seissinquantom, kojoj je podmetnut tzv. zahtjev za pomoć. Hitlerova koncesija, učinjena Mussoliniju u vezi s granicom na Brenneru, u noći od 11. na 12. ožujka odstranila je svako eventualno neprijateljstvo Italije. Nijedna sila evropskog državnog sistema nije bila spremna da se založi za Austriju. Čehoslovačka se oslonila na svoje eminentno moderno naoružanje i Göringova obećanja čehoslovačkom poslaniku u Berlinu da će se prigodom ulaska u Austriju respektirati granice. Mađarska je pozdravila priključenje sa smionom nadom da će možda za svoje dobro držanje moći natrag dobiti Burgenland, a Jugoslavija je godinama bila spremna da taj događaj pozitivno prihvati. I zapadne sile gledale su u tom austrijskom pitanju prije Hitlerovo skretanje prema jugozapadu, pa je čak Poljska bila za tu tendenciju njemačkih političara, da bi njemačku ekspanziju odvratile od svojih pograničnih problema.

Hitlerov trijumfalan ulazak u Austriju, koji se može razjasniti privredno-političkim položajem, unutrašnjopolitičkom rastrzanošću zemlje i godinama zastupanom tendencijom svih austrijskih stranaka o priključenju, nije značio kraj austrijske povijesti, ona je ponovno započela, nakon najstrašnijega rata našega stoljeća, godine 1945.